

RIKTLINJER & ANVISNINGAR

GÄLLANDE TAKKUPOR OCH TAKFÖNSTER SAMT ÄNDRING AV FASAD- OCH TAKMATERIAL INOM KUSTSAMHÄLLENA
BASKEMÖLLA, BRANTEVIK, GISLÖVSHAMMAR, KIVIK, SKILLINGE, VIK OCH VITEMÖLLA I SIMRISHAMNS KOMMUN

Samhällsbyggnadsförvaltningen
Plan- och bygglovsenheten

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Introduktion	s.3
Inledning	
Avsikt	
Upplägg	
Utvärdering av 1985-2017	
Riktlinjer och Anvisningar	s.4
Underlag för utformningen av riktlinjerna	
Tillämpning	
Tilläggstyper och dess effekter på kustsamhällena	
Undantag från riktlinjer och anvisningar	
Anvisningar för uppförande av takkupor och takfönster	s.5
Anvisningar för ändring av takmaterial	
Anvisningar för ändring av fasadmaterial	
Konstruktions- och utformningsförslag	s.6
Takkupor och takfönster	
Fönsterdimensioner	s.7
Takkupstyper	s.8
Referenser	s.9

Datum:2017-08-14

Projektledare: Anna Eliasson

Författare: Alex Svärd

Layout: Alex Svärd

Kartor och Illustrationer: Alex Svärd (annars anges källa)

Fotografier: Alex Svärd

Inledning

Simrishamns kommun har sedan 1985 haft utarbetade riktlinjer och anvisningar för uppförandet av takkupor och takfönster, samt ändring av fasad- och takmaterial, i de kulturhistoriskt känsliga miljöerna: Baskemölla, Brantevik, Gislövshammar, Kivik, Skillinge, Vik, Vitemölla och Simrishamns.

Samtliga ovan nämnda orter är upptagna som kulturmiljöer av riksintresse, varför ett säkerställande av dessa miljöer är av stor vikt. Följande citat är hämtat från länsstyrelsens och Riksantikvarieämbetets beskrivning av några av dessa kulturmiljöer:

”I fiskelägena är såväl det äldre byggnadsbeståndet som gatumönstret och hamnanläggningarna med tillhörande öppna planer viktiga element” (Länsstyrelsen, 2017)

”Brantevik och Skillinge är några av 1800-talets bäst bevarade skånska kustsamhällen, präglad av skutfarten och i viss mån fisket.” (Länsstyrelsen, 2017)

”Fiskeläge där kombinationen fiske och jordbruk tydligt framträder i bebyggelsen.” (Riksantikvarieämbetet, 2014)

Ovan utvalda citat hjälper oss att sätta fingret på något som är viktigt för dessa kustsamhällen, nämligen deras skick och unika karaktär. Att bevara dessa miljöer är inte bara viktigt för oss som nu lever i kommunen, utan också i allra högsta grad för kommande generationer.

Valet att bo i dessa kulturhistoriskt viktiga miljöer är frivilligt och kommer med ett stort ansvar. Dessa miljöer är unika och bör så förbli, ett ansvar som vilar på fastighetsägarna men också på våra tjänstemän och beslutsfattare.

Att utarma kustsamhällenas historiska anknytning i form av förvanskning av material och förändringar i bebyggelsens utformning, hotar på sikt den genuina karaktär som vi idag tar för givet. Det är därför viktigt att identifiera de delar som utgör kustsamhällenas särdrag och etablera en plan för dess skydd och bevarande.

Några viktiga delar hittar man i byggnadernas exteriöra uttryck, skala och detaljering. Här ingår allt från val av material och kulör till enskilda byggnadsdetaljer så som fönster och dörrar. Det viktigaste är dock att byggnaden i slutändan uppfattas som en del i den givna kontexten. Exempelvis bör fiskarlängor se ut som fiskarlängor och skepparhus se ut som just skepparhus. Att man vid renovering och funktionsanpassning tar hänsyn till detta faktum är av yttersta vikt för bevarandet av den givna kulturmiljön.

För att underlätta bevarandearbetet består en viktig del i att etablera riktlinjer för de berörda kustsamhällena. Uppdateringen av dokumenten *”riktlinjer och anvisningar för takkupor och takfönster”* är ett steg framåt i detta arbete, och kommer att utgöra ett tematiskt tillägg till översiktsplanen tills dess det framtida Arkitektur- och kulturmiljöprogrammet är antaget. Efter programmets antagande kommer riktlinjerna istället att ingå under detta.

Avsikt

För att fortsatt kunna verka för ett säkerställande av kustsamhällenas riksintressanta kulturmiljöer har det funnits behov av att utvärdera och uppdatera riktlinjer och anvisningar för takkupor och takfönster.

En inventering av byggnaderna på berörda fastigheter ligger till grund för bedömningen av riktlinjernas effekter och för det följande uppdateringsarbetet.

Riktlinjerna ska fortsatt avse exteriöra förändringar i bebyggelsen som påverkar miljöernas bevarandevärde, vilka innefattar:

1. Byggnad av takkupor och takfönster
2. Ändring av fasadmaterial
3. Ändring av takmaterial

Dokumentet avser att underlätta byggnadsnämndens behandling av ärendena och möjliggöra en så välgrundad, aktuell och rättvis bedömning som möjligt.

Upplägg

De uppdaterade dokumenten för riktlinjer och anvisningar är upplagt enligt följande:

- Ett sammanfattande dokument med riktlinjer och anvisningar gällande uppförandet av takkupor och takfönster samt ändring av fasad- och takmaterial för de berörda kustsamhällena i Simrishamns kommun, samt illustrerade exempel på utformningsförslag och konstruktionsprinciper för takkupor och takfönster.
- Kartor över berörda kustsamhällen där riktlinjerna för uppförande av takkupor och takfönster specificeras.
- Fördjupningar av de enskilda kustsamhällena innehållande inventering, analys samt en presentation av för platsen typiska byggnadsdetaljer och material.

Utvärdering av 1985-2017

Riktlinjerna har varit ett viktigt verktyg i kommunens arbete med att bevara de kustnära samhällenas kulturhistoriska värden. Man har genom dem fått ett sakligt och väl underbyggt bedömningsmaterial, vilket underlättat en rättvis behandling av de enskilda ärendena.

Några fall har framkommit under inventeringen där riktlinjerna frångåtts, med för kulturmiljön ej fördelaktiga resultat som följd.

Den inventering som nu genomförts hoppas kunna belysa vikten av takens utformning i frågan om bevarandet av kustsamhällenas kulturmiljö, och därmed bidra till en mer enhetlig linje för framtiden.

Underlag för utformningen av riktlinjerna

Underlaget till de ursprungliga riktlinjerna var byggnadsinventeringarnas redovisningar av kulturhistoriskt och miljömässigt värdefull bebyggelse och miljö, utförda mellan 1979-81 (Nilsson & Persson, 1980). En kompletterande inventering och platsanalys har utförts under 2017 och ligger tillsammans med den tidigare inventeringen till grund för de uppdaterade riktlinjerna.

Hänsyn har tagits till att alla inredningsbara vindar ska kunna utnyttjas för bostadsändamål och därmed kunna vara dagsljusbelysta. **Detta innebär att åtminstone det ena takfallet ska kunna förses med takkupa eller takfönster där gavelröstena inte kan utnyttjas för dagsljusintag eller inte ger tillräckligt ljus för hela vinden.** Endast få hus av byggnadsminneskaraktär har undantagits från denna regel.

Vid bedömning av graden av restriktivitet har bebyggelsens allmänna intresse varit vägledande. Därför har fasader och taktytor mot kustsamhällenas miljömässigt och kulturhistoriskt mest värdefulla stråk (Huvudgator, strådden och hamnpartier) omfattats av restriktiva anvisningar. Trädgårdssidornas fasad- och taktytor, som endast till viss del kan uppfattas av allmänheten, har därmed getts mindre restriktiva anvisningar. Detta gäller även de fåtal partier av bebyggelsen som redan genomgått genomgripande ombyggnad.

Husen har således främst bedömts med utgångspunkt från betydelsen i den samlade miljön, men också utifrån egenvärdena.

I anvisningarna för takkupor och takfönster har hänsyn tagits till boverkets krav på utrymningsväg enligt BBR 5:323.

Riktlinjerna för takkupors utformning beträffande vägg- och taksektionernas bredd ska i rimlig utsträckning uppfylla kraven som anges i BBR 9:91 samt BBR 9:92. Avsteg kan medges med hänsyn till bebyggelsens kulturhistoriska värde.

Uthus och övriga ekonomibyggnader har endast undantagsvis redovisats med detaljerade riktlinjer och anvisningar. Uthusen har i allmänhet en mer tillfällig karaktär än bostadshusen och är normalt inte aktuella för vindsinredningar på grund av storlek och användning. Byggnadsnämndens principiella hållning bör vara att befintliga uthusbyggnader bibehålls i nuvarande utformning och med befintliga materialtyper, samt att uthusen inte ska förses med takkupor eller takfönster.

Tillämpning

Förslag till riktlinjer och anvisningar avses att tillämpas vid bygglovsprövning med stöd av:

2 kap. 6§ i PBL

”Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den

avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan...”

”Vid planläggning och i andra ärenden samt vid åtgärder avseende byggnader som inte ingår i ett ärende enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas”

Riktlinjerna och anvisningarna avser att utgöra ett stöd i byggnadsnämndens prövning av lämpligheten. Det ersätter inte den sedvanliga prövning, ej heller allmänhetens skyldighet att söka bygglov för exteriör förändring som anges i 9 kap. 2§ PBL.

Tilläggstyper och dess effekter på kustsamhällena

De fall som granskats visar på en snarlik utveckling i förekomsten av de olika tilläggstyperna: takkupa, takfönster och homeja. Från att ha dominerats av de två förstnämnda, har homejan på senare år blivit allt vanligare. Dock verkar dess förekomst innan riktlinjernas införande variera i de enskilda kustsamhällena.

Homejan infördes i slutet av 1800-talet och är den först förekommande typen av ”takkupa”. Den placerades över entrén och gav inte mycket ljus på vindsvåningen utan fungerade mest som utsmyckning. När mer utrymme beövdes för de växande barnkullarna under slutet av 1800-talet blev små takkupor vanligare, för att kring sekelskiftet också åtföljas av takfönster i gjutjärn.¹

Man kan utifrån inventeringen se att takkupor generellt har störst inverkan på såväl de enskilda byggnaderna som på gatumiljön i stort. Mycket tack vare oproportionerlig utformning och okänslig placering på takfallet. Takfönster och homejor som till antal och storlek följer ”anvisningar för byggande av takkupor och takfönster” bedöms inte ha påverkat kulturmiljöerna negativt i lika hög grad vid avsteg. Detta då deras storlek begränsar dess visuella effekter på byggnader och gaturum. Vid nödvändiga avsteg bedöms därför dessa tilläggstyper vara mest lämpliga att uppföra. (Se ”anvisningar för byggande av takkupor och takfönster, B”)

Undantag från riktlinjer och anvisningar

Undantag från ”riktlinjer och anvisningar” kan medges av byggnadsnämnden. T.ex. förändring som innebär återförande till ett för byggnaden känt äldre utseende- restaurering.

Anvisningar för uppförande av takkupor och takfönster

A. Takytor markerade med: streckad

Får förses med högst två takkupor eller takfönster.

Takkupor ska principiellt utformas enligt illustrationer

Maximalt tillåtet karmyttermått för fyrdelat tvålufts-fönster i takkupor är $b \times h = 980\text{mm} \times 880\text{mm}$

Maximalt tillåtet karmyttermått för halvcirkelformat fönster i homejor $b \times h = 980\text{mm} \times 490\text{mm}$

Om byggnormens krav på utrymningsväg enl. BBR 5:323 inte kan lösas genom gavelfönster eller på annat lämpligt sätt ska fönstrets mittpost vara löstagbar, alternativt utformas som spanjolett-fönster.

Maximalt tillåtet karmyttermått för takfönster är $b \times h = 550\text{mm} \times 800\text{mm}$

Om gavelrösten kan förses med fönster, förutsätts detta dagsljus kunna ersätta takkupa eller takfönster på ett avstånd av ca. tre meter från gaveln.

Takkupor och takfönster får ej placeras närmare än två meter från gavelfasad.

Symmetrisk placering av takkupor och takfönster ska eftersträvas.

Det angivna maximala måtten på takkupor och takfönster ska ej ses som standard, utan medges efter behov och ska **samtidigt** stå i proportion till byggnadens dimensioner.

Takkupa bör målas i neutral färg, gärna i takmaterialets kulör eller grå-svart.

Takkupors väggjocklek ska minimeras, se utformningsförslag. Inklädnad av takkupors väggar med lock- eller locklist panel ska undvikas.

B. Takytor markerade med: heldragen

Får ej förses med nya takkupor eller takfönster.

I fall där dagsljusbehovet på grund av byggnadstekniska skäl ej kan uppfyllas via annat takfall, kan avsteg medges efter prövning. I dessa fall ska tilläggen utgöras av **takfönster** eller **homejor**, vilka uppförs enligt anvisning A.

Anvisningar för ändring av takmaterial

Med hänsyn till den värdefulla miljöns egenart ska befintlig äldre materialtyp i största möjliga utsträckning bibehållas i samtliga kustsamhällen.

Vid ändring av material får takytorna endast förses med de för samhällena traditionella takmaterialen: papp, panntakplåt, falsad plåt, eller tegelpannor. Kulörer hämtas från samhällenas traditionella palett.

Under fördjupningsavsnitten finns exempel på typiska byggnadsdetaljer och förekommande material för varje enskilt kustsamhälle.

Anvisningar för ändring av fasadmaterial

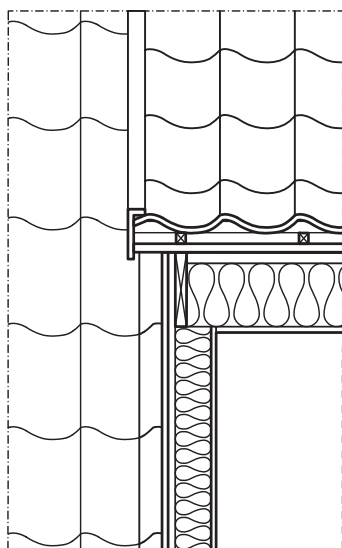
Med hänsyn till den värdefulla miljöns egenart ska befintlig äldre materialtyp i största möjliga utsträckning bibehållas i samtliga kustsamhällen.

Vid ändring av material får fasaderna endast förses med för samhällena traditionella fasadmaterial: täckmålad stående locklistpanel, sprit-, slät- och stänkpåts eller tegel. Kulörer hämtas från samhällenas traditionella palett. Under fördjupningsavsnitten finns exempel på typiska byggnadsdetaljer och förekommande material för varje enskilt kustsamhälle.

takkupor och takfönster

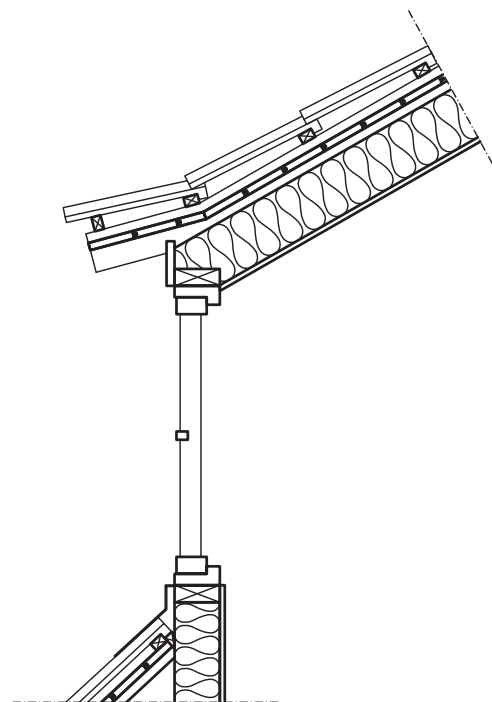
Följande ritningar är endast förslag och ska ej ses som korrekta konstruktionsritningar.

Det maximala måttet på takkupor och takfönster ska ej ses som standard, utan medges efter behov och ska samtidigt stå i proportion till byggnadens dimensioner.

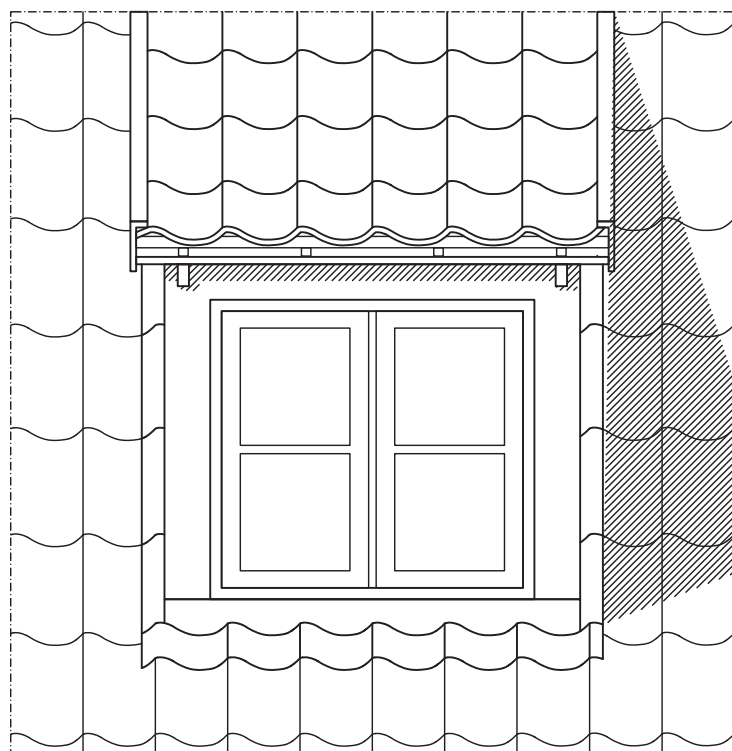
Längdsnitt vägg:

Utvändig skoning av zink
16 mm vattenfast plywood
10-20 mm luftspalt
95 mm mineralull med vindtät papp
0,2 mm plastfolie
13 mm gipsskiva

Tvärsnitt tak:

Taktegel
Bärläkt, Ströläkt
Papp + råspontpanel
25 mm luftspalt
145 mm mineralull med vindtät papp
0,2 mm diffusionsspärr
13 mm gipsskiva

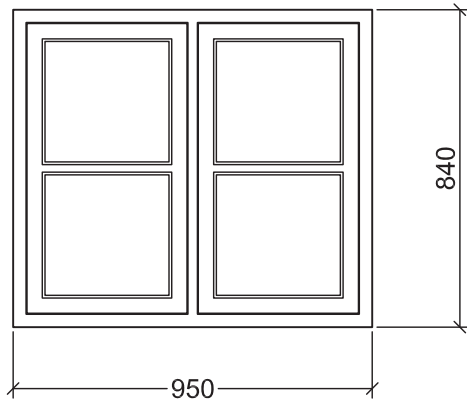

Fasad:

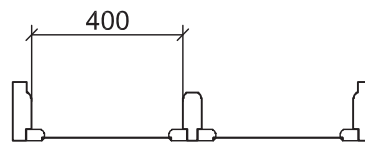
Takkupans väggar avtäckts mot husets yttertak med 100mm bred zinkskoning. Kupans tak förses ej med hängränna eller stuprör.

Fönsterdimensioner

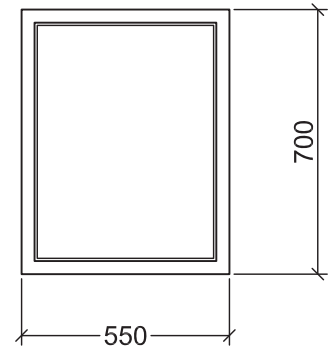
Fönster i takkupa

1985 års mått
Kräver spanjolettfönster
för att uppfylla utrymningskravet
i BBR 5:323

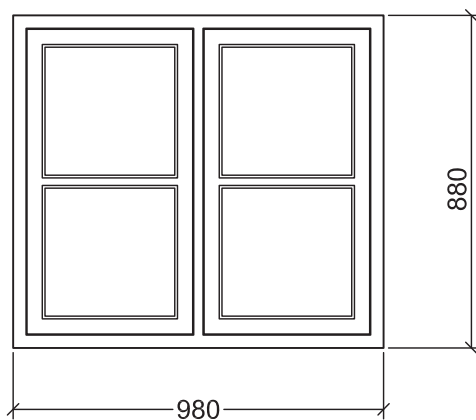

Takfönster

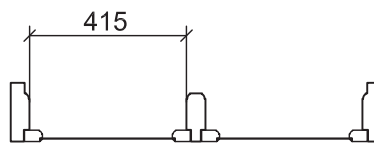

1985 års mått

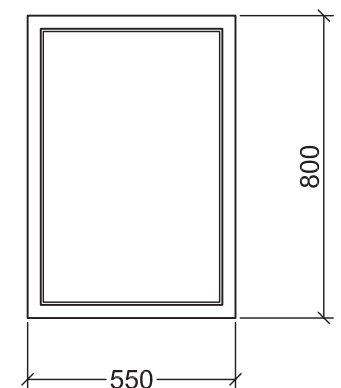
Fönster i takkupa

2017 års mått
Kräver spanjolettfönster
för att uppfylla
utrymningskravet i BBR 5:323

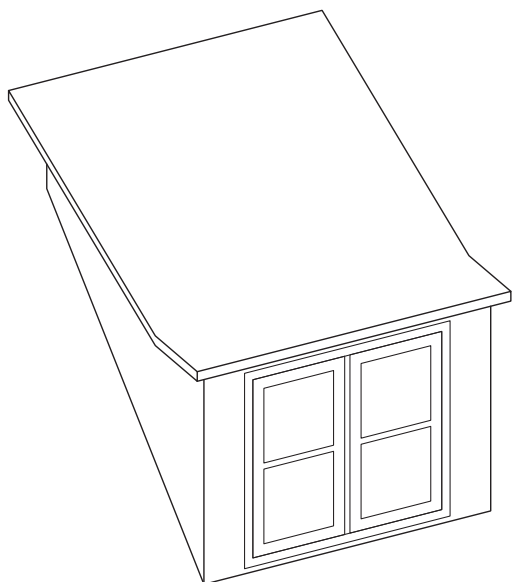

Takfönster

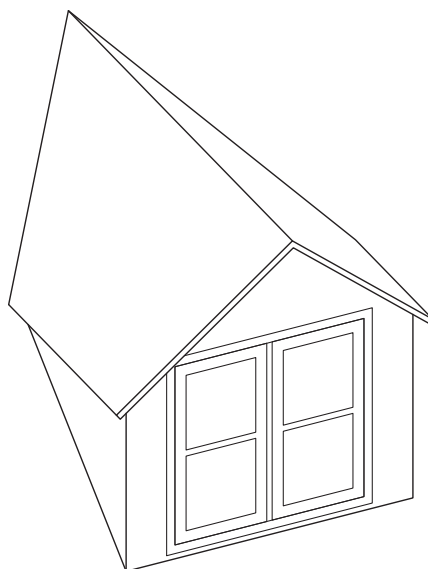

2017 års mått

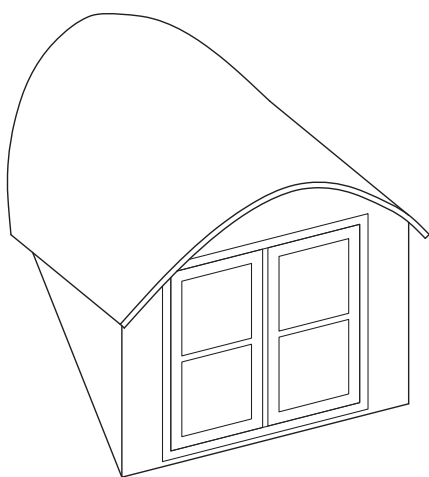
Takkupstyper

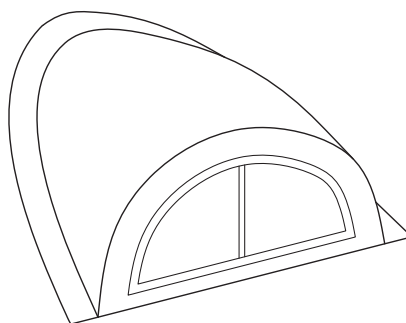
Pulpettak

Sadeltak

Cylindriskt tak

Homeja

REFERENSER

Källhänvisning

Barup, K & Edström, M (1985). *Förslag till riktlinjer och anvisningar för uppförande av takkupor och takfönster*. Simrishamn

Barup, K & Edström, M (1993). *Handbok i sydöstsånsk byggnadsteknik*. Ystad

BBR (2016) *Boverkets byggregler*. http://www.boverket.se/contentassets/a9a584aa-0e564c8998d079d752f6b76d/konsoliderad_bbr_2011-6.pdf [2017-06-21]

Länsstyrelsen (2017). *Särskilt värdefulla kulturmiljöer i skåne, Baskemölla-Tjörnedala-Vik*. <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/simrishamn/Pages/Baskemolla-Tjornedala-Vik.aspx> [2017-06-21]

Länsstyrelsen (2017). *Särskilt värdefulla kulturmiljöer i skåne, Örnahusen-Skillinge-Gislövshammar-Brantevik*. <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/simrishamn/Pages/Ornahun-Skillinge-Gislovshammar-Brantevik.aspx> [2017-06-21]

Nilsson, K A & Persson, C B (1980). *Baskemölla-inventering av byggnader samt gator, strädden och större träd*. Simrishamn

Nilsson, K A & Persson, C B (1980). *Brantevik-inventering av byggnader samt gator, strädden och större träd*. Simrishamn

Riksantikvarieämbetet (2014). *Riksintressen för kulturmiljövården-Skåne län (M)*. https://www.raa.se/app/uploads/2012/06/M_riksintressen3.pdf [2017-06-21]

Riksdagen (2010). *Plan och bygglagen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900 [2017-06-21]